

caracter cumva “de castă” al istoricilor de astăzi. Lucrările prezentate s-au constituit în general în adevărate studii, contribuțiile unora dintre ele fiind publicabile în mod imperios necesar.

Lăsând la o parte unele întrebări banale venite din partea audienței (de genul “Intenționați să continuați cercetarea?” sau “Ce aduce nou comunicarea Dumneavoastră?”), redevinute din păcate întrebări-standard la asemenea manifestări), precum și o ușoară și disimulată tendință de “încoronare” (iertat să ne fie eufemismul!) a unora dintre cercetători (precum Ștefan S. Gorovei sau Maria Magdalena Székely) în detrimentul altora (fie absenți, precum Ovidiu Pecican sau Alexandru Simon, fie considerați pe nedrept ca beneficiind de un *background* mai puțin impunător, precum Tatiana Cojocaru sau Ecaterina Lung), nu putem să nu conchidem asupra unei reușite de ansamblu a întregului eveniment. În plus, deschiderea către centre istorice din afara Capitalei (Iași, Cluj, Constanța, Târgu-Mureș) apreciem că reprezintă un gest salutar, care se cere a fi continuat.

Șerban V. Marin
Radu Stancu

Dezbaterea *Modernitatea românilor. Realitate sau utopie*

Dezbaterea cu tema *Modernitatea românilor. Realitate sau utopie* s-a desfășurat în ziua de 4 decembrie 2008, la sediul Arhivelor Naționale ale României. Moderată de Mirela Tîrnă, dezbaterea s-a bucurat de participarea unor importanți specialiști, provenind de la Facultatea de Istorie a Universității din București (Lucia Popa, Alin Ciupală, Rudolf Dinu), de la Muzeul Național Cotroceni (Mădălina Nițea) și Muzeul Național Militar “Regele Ferdinand” (Cristina Constantin).

Cuvântul de deschidere aparține moderatorului dezbaterei, Mirela Tîrnă, care prezintă intențiile urmărite și motivațiile manifestate în privința alegerii temei: pe de o parte, coexistența durabilă în spațiul românesc a elementului tradițional cu tentativele, mai mult sau mai puțin reușite, de impunere a modernității și, pe de altă parte, actualitatea subiectului.

În ansamblul dilemelor și a echivocurilor pe care le presupune, pe de o parte, definirea procesului de modernizare și, pe de altă parte, identificarea etapelor necesare construcției moderne în spațiul românesc, discursul Luciei Popa pornește de la premisa că modernitatea românească reprezintă o realitate incontestabilă. Sesizabilă în mod deosebit sub forma componentei politice (regim parlamentar și constituțional, garantarea proprietății și a drepturilor individuale), această realitate se aplică cu precădere veacului al XIX-lea și, ca urmare a acestui fapt, prezintă o serie de trăsături caracteristice. În procesul de modernizare, decalajul existent între Orient și Occident, între centru și periferie – apreciat ca o situație istorică, nu poate fi recuperat. Deși spațiul românesc se asociază marelui proiect european de modernizare – se înregistrează intensificarea comerțului, devine evident interesul pentru promovarea unor politici urbane și sunt constatate modificări ale structurilor sociale și mentale –, elementul care surprinde cel

mai bine această discrepanță îl oferă nivelul procesului de industrializare și, în general, atitudinea contemporanilor față de această alternativă economică. În condițiile în care industrializarea devine factorul principal al strategiei de modernizare a oricărei țări europene, “investiția capitalului în alternativa industrială este dubitativă” pentru spațiul românesc.

Alin Ciupală recunoaște, chiar în debutul expunerii sale, dificultatea pe care o presupune alegerea unui punct de plecare al dezbaterii referitoare la complicata problemă a modernității. În acest sens, relatorul aduce în discuție necesitatea diferenței dintre conceptul de modernizare și conceptul de modernitate. Dacă modernizarea este un fenomen ce trebuie înțeles sub raport strict cantitativ și legat de progresele constatate din punct de vedere numeric, modernitatea exprimă mai degrabă o realitate psihologică, legată de modul în care oamenii pun în practică, trăiesc și se conduc în conformitate cu noile principii.

Prin dezvăluirea contrastelor existente în societatea românească a secolului al XIX-lea, teoria menționată se dovedește a fi inaplicabilă în acest spațiu. Elemente care compun și definesc o societate modernă nu lipsesc, dar ele sunt completate de o serie de dificultăți, care se transformă în veritabile obstacole pe calea modernizării și modernității. În acest proces contradictoriu, avantajele românilor țin în primul rând de factorul politic. Stabilitatea politică, rezultat al introducerii sistemului monarhiei constituționale și merit al clasei politice în integralitatea sa, îi individualizează pe români în ansamblul altor state balcanice. Resursele naturale, populația (care a sosit constant și a devenit urbană într-o proporție mai mare), preocupările pentru dezvoltarea unei infrastructuri (chiar dacă decizia construirii căilor ferate răspunde mai degrabă unor priorități politice și nu unora de ordin economic) și integrarea într-un sistem european de alianțe politico-militare constituie probe ale efortului de modernizare în spațiul românesc.

Aceste realități sunt subminate de problemele cronice pe care societatea românească nu reușește să le soluționeze până la Primul Război Mondial. În ansamblul acestor obstacole, se detașează problema agrară, care este legată mai puțin de definirea drepturilor de proprietate, cât de “înapoierea spirituală a țăranului român”.

Alte elemente care întârzie procesul de modernizare sunt lipsa unei infrastructuri dezvoltate (lucrările de modernizare a portului Constanța debutează târziu, iar podul de la Cernavodă este inaugurat abia în 1895) și insuficienta valorificare economică a uneia dintre principalele resurse naturale (petrolul), în condițiile în care dezvoltarea industriei constituie cerința obligatorie a modernității.

Problematica modernității românești este abordată și din perspectivă culturală. Mădălina Nițelea apreciază că maniera prin care România își asigură integrarea în modernitatea europeană este imitația modelului occidental. Create în acest mod, instituțiile sunt artificiale, dar imitația contribuie totuși la introducerea unor necesare elemente de modernitate: teatrul național, conservatorul, școala de belle-arte etc.

Dimensiunea politică a procesului de modernizare în spațiul românesc este analizată de către Rudolf Dinu. Trăsăturile moderne ale gândirii politice (raționalizarea autorității, diversificarea structurilor și lărgirea participării politice) se regăsesc în spațiul românesc încă din secolul al XVIII-lea, chiar dacă în forme rudimentare. Perioada fanariotă devine astfel o perioadă preliminară, care anticipează, mai mult sau mai puțin, modernitatea românească. În felul acesta, Constantin Mavrocordat, căruia îi aparțin cele

mai importante și structurale reforme ale veacului fanariot, devine un reper în procesul de înnoire și schimbare pe care îl traversează societatea românească în “Secolul Luminilor”.

Dacă primele două elemente ale gândirii politice moderne sunt aplicabile, cu limitele de rigoare, și secolului al XVIII-lea, participarea mai amplă la viața politică devine o realitate abia în veacul următor.

Sistemul politic, în elementele sale fundamentale (monarhie, partide etc.), se caracterizează prin stabilitate, dar fără ca această descriere să implice și trăsăturile unei modernități profunde. Rudolf Dinu identifică acele aspecte ale spațiului politic ce se apropie mai mult de neoabsolutism decât de exigențele unei gândiri politice moderne: pe de o parte, maniera de gestionare a politicii externe (care rămâne o diplomatie secretă, în timp ce mediile politice românești profesază un atașament prelungit față de principiul naționalităților într-o perioadă când Europa începe să se depărteze de el) și, pe de altă parte, elita diplomatică românească (care are la bază un sistem clientelar de recrutare și nu unul stabilit prin concurs, “fapt care nu o identifică în peisaj european”). Suplimentar, această elită manifestă rezistență față de schimbările cu caracter social: “împroprietărirea se produce nu ca o inițiativă directă și liber consimțită a acestei elite, ci sub presiunea unui factor politic extern foarte important”.

În continuare, Cristina Constantin arată că, deși modernitatea românească are un caracter tardiv, această constatare nu presupune excluderea perpetuă a cazului românesc din modernitatea europeană. Din această perspectivă, procesul de urbanizare surprinde cel mai bine efortul depus de societatea românească în direcția modernizării. Coexistența elementelor tradiționale cu cele moderne în spațiul urban este demonstrată de relațiile călătorilor străini și de rapoartele elaborate de autoritățile locale și înaintate primului-ministru Lascăr Catargiu. Toate aceste documente ilustrează nu atât caracteristici, cât “ipostaze” ale modernității românești.

Expunerile invitațiilor sunt urmate de răspunsuri oferite întrebărilor venite din partea publicului prezent la dezbateri. Astfel, la întrebarea referitoare la rolul ce revine orașului București în procesul de modernizare a spațiului românesc, răspunsurile oferite de către Alin Ciupală, Cristina Constantin, Lucia Popa și Mădălina Nițelea au avut un numitor comun – faptul că, pretutindeni, capitala unui stat îndeplinește o funcție reprezentativă și, prin aceasta, se deosebește de celelalte orașe. Bucureștiul va fi supus în a doua jumătate a secolului al XIX-lea unui proces de sistematizare, aidoma celorlalte capitale europene, precum Paris și Viena. Rezultatul acestei sistematizări va conduce la apariția în peisajul urban a două mari artere, orientate nord-sud și est-vest, care vor constitui principalele axe de dezvoltare urbană.

Ultima întrebare orientează discuția spre problematica utopiei și se referă la măsura în care utopiile legate de ideea progresului și a promovării științei au impact asupra celei “antimoderniste, a unui stat agrar, susținută de conservatori”.

Formulând răspunsul, Alin Ciupală atrage atenția asupra faptului că liberalismul și conservatorismul, în pofida conținutului ideologic distinct, nu sunt curente politice care se anulează reciproc. Modernizarea societății reprezintă obiectivul lor comun, iar diferența se explică prin ritmul adoptat în efortul de promovare a noului. Astfel, nici liberalii, nici conservatorii nu sunt creatorii unor utopii privind modernizarea în spațiul românesc. “Cei care reușesc să creeze o utopie sunt tradiționaliștii”. Poporanismul și semănătorismul, prin principalul lor reprezentant, Nicolae Iorga, impun o linie de

dezvoltare axată pe promovarea spiritului național și evitarea contactului cu modele străine.

Teoria formelor fără fond, care evidențiază o neconcordanță fundamentală între instituțiile și structura socială a României veacului al XIX-lea, rămâne o teorie ce pledează pentru modernitate. Copierea, importul sau imitația modelului occidental exprimă calea românească spre modernizare.

Elena Cîrjan

Expoziția itinerantă

100 de semnături pentru libertate. 1848/1849 pe Mureș și pe Târnave

“Încercarea de a explica libertatea în sine nu este o misiune facilă. Libertatea este conceptul care a frământat omenirea de la începuturile ei și noțiunea care i-a preocupat pe filozofi, poate, cel mai intens. Pentru că libertatea este un sentiment esențial și atât de puternic încât, parafrazându-l pe evanghelistul Luca, dacă omul ar tăcea și nu și-ar striga libertatea, atunci pietrele ar striga.” Sunt cuvinte în rostirea cărora subsemnatul acestor rânduri, co-îniiator al expoziției *100 de semnături pentru libertate. 1848/1849 pe Mureș și pe Târnave* a fost inspirat la finalizarea proiectului și totodată, în ajunul vernisajului.

În ciuda rezonanței inconfundabile a zilei alese pentru vernisaj – 15 mai –, nu a existat dorința de a prezenta și de a purta obiectul expoziției ca pe o raclă cu iz de tămâie. Nu am dorit să înlocuim expresia limpede a culturii memoriei cu un cult al eroilor înțepenit în tipare anacronice. Am asimilat noțiunea de “cultură a memoriei” în respectul sensului conturat de Marianne Birthler, directorul Consiliului pentru Arhivele STASI: “Cultura memoriei nu urmărește iertarea și uitarea, ci reconcilierea prin recursul la adevăr; ea nu vrea doar să știe, ci și să înțeleagă”.

Instrumentele cu care se cuvine să se înfățișeze colectivității un slujitor al casei istoriei, adică al arhivelor, sunt cele specifice: sursele istorice primare, inedite și plauzibile, oferite într-un stil de prezentare percutant și atractiv. Am extras o sută de semnături olografe a o sută de individualități de importanță locală și regională, implicate activ în năzuințele spre libertate. Semnătura a devenit, așadar, vedeta principală a expoziției. I-am consolidat forța expresivă prin alăturarea câte unei casete biografice a autorilor semnăturilor. Medalionul astfel conturat a fost întregit, în limita posibilului, cu o imagine a personajului. Sistematizarea personajelor după domenii de ocupație, de la oameni politici la intelectuali și de la funcționari la militari, a avut scopul de a facilita privitorului o înțelegere agregată a fenomenului pașoptist. Cele șase panouri astfel concepute au fost completate cu alte trei, cuprinzând o cronologie a evenimentelor anului revoluționar 1848-1849 pe plan regional, și o introducere generală în tematica expoziției. Cuvântul-cheie care domină este, firește, cuvântul “libertate”. Panourile au fost ornate cu o serie de aforisme și vorbe de duh care, toate, dezvoltă ideea de libertate.

Veneam în fața publicului iubitor de istorie cu trei obiective explicit precizate în conținutul prezentării. Proiectul nostru viza: 1. împropiatarea memoriei colective cu